

Ballada a kút vizéről

MAI SZLOVÁK ELBESZÉLŐK

A hetvenes évek tíz fiatal szlovák íróját mutatja be a *Bába Iván és Kiss Gy. Csaba* válogatta kötet, melyet — talán megbocsátható — magyar szemmel olvastunk végig. S mindjárt az első fölismerés is a két irodalom legújabb fejlődésének párhuzamos jelenségeihez kapcsolódik. A válogatás ugyanis azt bizonyítja, hogy a szlovák prózában — a miénkhez hasonlóan — az utóbbi időben egy számban és jelentőségben egyaránt figyelmet érdemlő nemzedék jelentkezett. A hasonlóság abban is megvan, hogy itt is, amott is kulcskérdés az irodalmi örökséghez, a klasszikus prózai hagyományhoz való viszony. Az utószóban *Karol Wlachovský* ezt úgy fogalmazza meg, hogy a hagyományt az írók „dialektikusan értelmezték: egyenjogú partnerként vállalták, vagyis nem hagyták, hogy túlságosan rájuk nehezedjék. Ez főképp abban mutatkozott meg, hogy habozás nélkül eltávolodtak a realista-leíró típusú prózától, vagyis attól az irodalomfelfogástól, amely szerint az irodalom nem más, mint a valóság közvetlen visszatükröződése.” Így a szlovák epika hetvenes években indult új hulláma is többé-kevésbé az uralkodó epikai nyelvek által meghatározott ízlésformáktól tér el. Az emlékező-vallomások, a közvetlen élményből fakadó próza átadja helyét az írói fantáziának, a szituációteremtő képességeknek, a meg nem élt eseményeket is modellálni tudó készségnek. Nem jelent ez élményszegénységet, bár „az új tematikai érdeklődés” bővülés és szűkülés is egyben.

Formájában, szemléletében, stílusában változatos és gazdag ez a kispróza — feltűnő hangsúlyeltolódással a humor, a groteszk, az abszurd javára. *Dušan Mitana* az epikát lirizálja, víziónovelláiban (*Ördögtrilla, Karácsonyi titok*), a képtelen, a fantasztikus elemeket vegyíti a valóságosakkal. *Dušan Dušek* írása (*A nagymama életrajza*) az Örkeny-egypercesek világát idézi. *Milan Zelinka* a mindennapok mikrorealista megfigyeléseit abszurd ötlettel toldja meg (*Apró hópehelyvirágok*). *Ol'ga Feldeková* mindössze harminc oldalon egy családregény anyagát zsúfolja össze, *Költőzködés helyben* című írásában köznapit, jelentéktelennek tetsző és sorsdöntő események kavarognak. A groteszk jelzésszerű nagyvonalúsága nála jól megfér a realista mikropontossággal, a pszichológiai érzékenységgel. Gondoljunk *A fodrásznál* című emlékezetes novellájára (Tiszatáj, 1979/4.), melyben a lélektani jellemzés pontossága az együttélés neuralgikus pontjait jelzi.

Nincs tehát éles határvonal a groteszk és a klasszikus lélektani elbeszélés folytatása között. *Jozef Puškáš* elgondolkodtató írásában, *Az igazmondó halban* pszichologizál ugyan, s életfilozófiai kérdéseket vizsgál, de fanyar humora, ironikus látásmódja, szemléletének frissége megóvja a nehézkes moralizálástól. Puškáš írása — a jelképes, a történet mögött rejlő általános érvényű jelentéssikkal bővülve — az úgynevezett kétdimenziós novellatípusra példa. Tudat és létforma kettőssége, tudat és valóság konfliktusa jellemzi *Július Balco* szenvedélyes, fölkavaró novelláját is (*A hegedű*). *Stanislav Rakús* „szociális balladáit”, feszült lírai-drámai elbeszélései közül itt a kötet címét is adó művet olvashatjuk. A nemzedékben *Ivan Habaj* „a parasztíró”, a hagyományos elbeszélő prózához is ez a falu világára figyelő író áll legközelebb.

A szociológiai-szociográfiai érdeklődésű *L'uboš Jurík A temetőőr* című írása a dokumentum pontosságára, hűségére törő novellatípus példája. Jurík a pozsonyi András-temető lakótelepekkel körülvert furcsa világot ábrázolja, magányos „periferikus” emberekről ad hiteles képet. A másik pólust a kísérletező *Karol Horák* jelenti. Módszere „a valóságos esemény és a szerzői gondolat szembesítése”. A narrátor maga is részese a cselekménynek, így nincs kívül és felül a történeten, hanem benne van a cselekményben. A Tózsér Árpád által fordított kitűnő *Nyelvtanfolyam* alapeszméje: a múltat, az emlékeket az emberi tudatnak valami örült kettő-

zésével nem lehet semmissé tenni. Vessük ki magunkból a múltat? Kísérjük meg a lehetetlent? Ez legfőljebb a tudat lerombolásával sikerülhet.

Gyakori a múltnak, így a család történetének az identitástudattal, az azonosságkereséssel magyarázható nyomozása. A téma-, a helyzet- és a hősválasztás olykor periferekusnak tűnhet, de ez nem jelenti a mondanivaló igénytelenségét: a periferekus probléma az írói világképben a különös szintjére emelkedhet. A történelmi, társadalmi meghatározottság Habajnál és Rakús-nál például közvetlenül tetten érhető, máshol rejtettebb. A jelen valóságáról, olykor a szlovákiai szlovák és magyar jelenidejűségről beszélnek ezek az írók. Ez utóbbira Feldeková írásait meg Habaj „csallóközi” novelláit említhetjük. A fiatalabb magyar prózához hasonlóan szűkül a vizsgálódási kör: a makromozgásra figyelő társadalomtörténeti, történetfilozófiai szemléletet föl váltja a merész szubjektívitás, a mikromozgások szépirói ábrázolásának igénye. Az önazonosság-keresés mindkét irodalomban lényeges hajtóerő. Feldeková miniatűr „családrege” a mi családkronikáinkra emlékeztet (Bereményi Géza, Lengyel Péter). A Jurík nevével jelzett szociográfikus irányról a korai Czakó (Indulatos jelentések), aztán Berkovits, Csalog és Tar Sándor jut eszünkbe. Puškász moralizálása Kurucz Gyula választásokkal küszködő, a kényszerhelyzetekből, a beszorítottaságból kitörni akaró hőseit idézi. A kötetet olvasva olykor Marosi Gyula igazság- és célkereső alakjai derengenek föl. A lírai-émlékező attitűd helyett az életpasztalatok intellektuális „értékesítése” a szlovákiai magyar próza elsősorban Grendel Lajos nevével jelzett törekvésével rokonítható. Kovács Magda mitológiája, látomásossága Rakús és Balco „balladáinak” párja. S a párhuzamok közül még nem is említettük a próza lirizálásának immár általánosnak nevezhető folyamatát.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy kik ennek az antológiának a leginkább szuverén világu és legérettebb alkotói, s kiktől várhatunk legtöbbet a jövőben, akkor Feldeková, Puškász, Jurík és Horák nevét kell elsőként megjelölnünk. A helyzetkép, a csoportkép azonban általában is biztató, a válogatásnak sikerül e próza sokszínűségét érzékeltetni. (Hadd soroljuk föl a fordítókat is: a már említett Tözsér Árpád mellett Bába Iván, Körtvélyessy Klára és Mányokiné Kovács Anna vett rész a munkában.) Karol Wlachovský azt írja az utószóban, hogy a kötet szerzőinek törekvései „sokban hasonlítanak magyar nemzedéktársaikéhoz”, egymásról ugyan gyakorlatilag mit sem tudnak: „a fiatal magyar prózaírók munkásságát még nem ismerhették meg a szlovák olvasók”. Reméljük, ennek az antológiának a párját hamarosan megkapjuk Szlovákiából. (*Európa, Modern Könyvtár.*)

OLASZ SÁNDOR

A csehszlovákiai ukrán nyelvű irodalom harminc éve

UKRAJINSKÁ LITERATÚRA V ČSSR

Informatív jellegű kötetben ismerkedik a szlovákul olvasó a Kelet-Szlovákiában, Eperjes központban tevékenykedő, versesköteteket, novellagyűjteményeket, regényeket visszaemlékezéseket, irodalom- és művelődéstörténeti esszéket, monográfiákat, valamint színműveket produkáló, önálló színházzal, kulturális létesítményekkel rendelkező ukrán nemzetiség irodalmával. Pontosabban szólva, többé-kevésbé mindazzal, ami az utóbbi 30—35 esztendő során evvel, a számunkra kevésbé ismerős irodalommal történt. Az áttekinthetőség kedvéért a hagyó-